

Неможливо скласти одну всеохопну мапу «ізмів», бо світ безмежно розмаїтий. Але якщо ви вловите принцип міркування про сенс слів і підхід до класифікації, то можете продовжити власні дослідження в обраному напрямку.

Консерватизм і модернізм

Нерідко явища зі своїми наборами ознак утворюють пари протилежностей – ніби полюси, до яких тяжіють інші явища.

Такою парою є, наприклад, консерватизм і модернізм – це певні світосприйняття, які знаходять своє втілення й у політиці, й у філософії, й у мистецтві.

Консерватизм (з латини *conservo* – «охороняти, зберігати»; між іншим, слово «консерви» також походить звідси) – це схильність підтримувати усталений лад, порядок речей, зберігати традиції. Оскільки традиції у світі дуже різні, то й консервативні рухи теж. Консерватори у різних куточках світу можуть відстоювати ледь не протилежні цінності.

Наприклад, у нас усі звикли їсти ложками. І якщо нашому консерватору запропонувати їсти паличками, то він відмовиться, бо в нас їдять ложками. А в Японії традиційно їдять паличками, і якщо консервативному японцю запропонувати їсти виделкою, він відмовиться, бо в них прийнято їсти паличками.

Консервативні течії зазвичай опираються **емансипації** (звільненню окремих суспільних груп, розширенню їхніх прав), стрімким реформам і революціям. Консерватори пояснюють свій опір тим, що такі зміни часто супроводжуються насиллям.

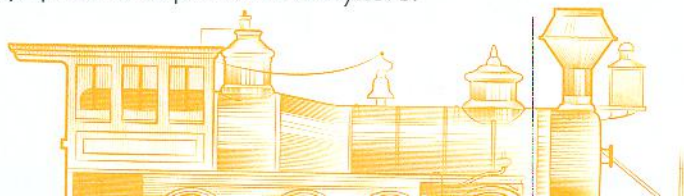
Сам термін походить від назви французького часопису «Le Conservateur», який виходив у 1818–1820 роках під редакцією Франсуа-Рене де Шатобріана. Головною ідеєю консерватизму є «збереження і покращення».

Модернізм (з латини *modernus* – «сучасний») – це пошук нових, сучасних форм, позитивне сприйняття прогресу. Слово саме в такій формі, із суфіксом «-ізм», частіше вживають стосовно мистецтва, але «модерність» може бути притаманна різним явищам.

Наприкінці XIX – на початку XX століття у Європі розпочався ланцюжок перетворень: науково-технічний прогрес дозволив спорудити великі заводи, навколо заводів почали виростати міста, люди переселялися із сіл до міст, стосунки між людьми мінялися, імперії розпадалися на окремі держави. Головною ідеєю модернізму були *грунтовні зміни*.

Ці зміни супроводжувалися революціями і, окрім багатьох позитивних моментів (зростання тривалості життя, покращення комфорту проживання, легкість переміщень), призвели також до світових війн. Адже розвиток техніки дозволив створити не лише новий транспорт і нові товари, а й нову зброю. Світ старої Європи було зруйновано, натомість постав новий, модерний світ.

Усі суспільні зв'язки, цінності, картини світу потребували перегляду, і мистецтво модернізму намагалося віднайти нові сенси. Цей процес тривав приблизно до 1960–1970-х років, доки на зміну не прийшов **постмодернізм** – розчарування в науково-технічному прогресі, сумнів у загальнолюдських цінностях, втрата відчуття цілісності світу, іронічне сприйняття минулого.

Радикалізм і модераціонізм

Ще однією парою полярних понять є радикалізм і модераціонізм. Слово «модераціонізм» ми здебільшого не вживаємо, оскільки маємо чудовий український відповідник – «поміркваність».

Радикалізм (з латини *radix* – «коріння») – це схильність до рішучих дій і крайнощів, які зазвичай суперечать панівним у суспільстві поглядам, без поступок і компромісів. Радикали вдаються до таких дій, яких не робить більшість. Уперше це поняття виникло в Британії під впливом Великої французької революції, гасло якої звучало так: «Свобода, рівність, братерство!» Радикали відстоювали рішучий розрив із минулим і докорінні зміни, аби все не залишилося так, як було.

Поміркваність (помірність) – це уникання крайнощів, зменшення відхилень від «золотої середини», дотримання розумних меж. Поміркваність вважалась чеснотою ще в Давній Греції: на храмі Аполлона в Дельфах було написано «μηδὲν ἄγαν» (читається як «міден аган») – «Нічого в надлишку».

Слово **«модераціонізм»** (з латини *moderor* – «стримую») є відповідником до слова «поміркваність» і споріднене з іншим широко вживаним нині словом – «модерація». Модерувати означає відстежувати дотримання правил дискусії, спортивної гри, спільноти в соцмережах тощо.

Так іноді люди, хворі на рак легень в останній стадії, присвячують решту свого життя боротьбі з тютюнопалінням. Себе вони цим не вилікують, але, може, когось іншого врятують.

3. Виявити те, чого бракує. Придумати, як це додати.
4. Визначити, чого потрібно позбутися, і зробити це.

Бажання все зруйнувати часто виникає у людей, які тривалий час терплять те, що їх не влаштовує. І коли терпець уривається, вони схильні все ламати – не розбираючи, де непотріб, а де щось важливе, – а тоді на руїнах відбудовувати щось нове. Значно краще не терпіти до останнього, а змінювати світ поволі, встигаючи обдумати свої дії та їхні наслідки, щоб не втратити цінного.

Матеріалізм та ідеалізм

Деякі філософи поділяли всі системи поглядів на матеріалістичні та ідеалістичні.

Матеріалізм вважає природу, матерію первинною, а свідомість і духовність – вторинною. А **ідеалізм**, навпаки, первинним вважає дух, свідомість, ідею, а матеріальний світ – вторинним їх утіленням. От що спершу виникає? Атоми, молекули, речовини, живі організми, їхній мозок, а вже тоді думки, емоції, усвідомлення в тому мозку; чи, може, спершу з'являється ідея творіння і сила, яка зароджує самі атоми, молекули, живих істот і все інше?

Проте чимало світоглядних моделей, сучасних наукових теорій і духовних практик виходять за межі такої жорсткої поляризації.

Нейрофізіологія, яка вивчає хімічні процеси (перетворення речовин) у клітинах мозку і баланс нейромедіаторів², що визначає емоційний світ людини та її здатність приймати рішення, – це матеріалістичний погляд чи ідеалістичний?

А ТЕОРІЯ ВЕЛИКОГО ВИБУХУ?
А ПЕРЕДАЧА ІНФОРМАЦІЇ В ГЕНАХ?
А ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ – ЦЕ МАТЕРІЯ
ЧИ СВІДОМІСТЬ, І ЩО В НЬОМУ ПЕРВИННЕ?

2 / Нейромедіатори – хімічні речовини, за допомогою яких передаються різноманітні імпульси між клітинами мозку – нейронами.

Тобто поділ на матеріалізм та ідеалізм нині часто видається безсмысловим, але в мові лишилися сліди такого підходу.

У ПЕРЕНОСНОМУ ЗНАЧЕННІ ІДЕАЛІСТАМИ НАЗИВАЮТЬ ЛЮДЕЙ, ЯКІ У ПРИЙНЯТТІ РІШЕНЬ, У ЖИТТЄВИХ ВИБОРАХ І ЦІЛЯХ МОТИВУЮТЬСЯ ПІДНЕСЕНИМИ ІДЕЯМИ, А ТАКОЖ НЕПРАКТИЧНИХ ЛЮДЕЙ ЧИ ТАКИХ, ЩО СПРИЙМАЮТЬ СВІТ ПРИКРАШЕНО, НЕ ПОМІЧАЮТЬ ЙОГО НЕДОЛІКІВ.

МАТЕРІАЛІСТ У ПЕРЕНОСНОМУ ЗНАЧЕННІ — ЦЕ ДУЖЕ ПРИЗЕМЛЕНА ЛЮДИНА, ЯКА НЕ ЗВАЖАЄ НА ДУХОВНІ ЦІННОСТІ ЧИ ВИСОКІ ІДЕАЛИ, ДБАЄ ПРО РЕАЛЬНИЙ ДОБРОБУТ І ОСОБИСТУ ВИГОДУ.

Індивідуалізм, колективізм і комунітаризм

Також різні ідеології, філософські течії та суспільні рухи можна поділити за тим, що для них є важливішим — спільне чи особисте.

Індивідуалізм (з латини *individuum* — «неподільний») — світогляд, який ґрунтується на високій цінності особистості, відстоює права і свободи окремої людини й опирається на в'язування суспільної чи державної волі.

Колективізм (з латини *collectivus* — «збірний») — світогляд, який більше за особисте цінує інтереси спільноти, об'єднаної однією діяльністю чи метою. Визнання вищості спільного блага (суспільства, держави) над особистим.

Комунітаризм (з латини *communitas* — «спільнота, громада») — світогляд, який передбачає солідарність і добровільне об'єднання громади, що не потребує ні допомоги, ні контролю з боку держави.

СВІТОГЛЯД